

Kovács Mihály

A FOGLALKOZTATÁS ÉS A SZAKMAKÉPZÉS JELENTŐSÉGE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS REINTEGRÁCIÓS FELADATAIBAN

The significance of inmate employment and vocational training in the reintegration tasks of the Prison Service

A tanulmány annak összefoglalására irányul, hogy a Büntetés-végrehajtási Kódex 2015. január 01-jei hatálybalépését követő erőteljes szemléletváltás, az abból eredő új kihívások és szakmai feladatok teljesítése mellett miként állt helyt a szervezet, milyen eredményeket ért el, bemutatva azokat a jogintézményeket, amelyek jelentős mértékben hozzájárulhatnak a bűnismétlési és visszaesési kockázatok csökkentéséhez. Az eredményesség szempontjából kiemelt jelentőségű feladat a fogvatartottak foglalkoztatása, amely magában foglalja az oktatást, a szakmaképzést és a munkáltatást, valamint a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló resztoratív és egyéb célú programokat. Az újonnan bevezetett intézmények és alternatív módszerek – így a közösségi foglalkoztatók, a tanodaszerű szolgáltatások, a Családi Döntéshozó Csoportkonferencia vagy a közvetítői eljárás (mediáció) – hatékonyan bővítik a büntetés-végrehajtás eszköztárát. A tanulmány kitér azokra a jövőbeli feladatokra is – így kiemelten az ún. „Félutas Ház” intézményének bevezetésére –, amelyek alkalmazása tovább javíthatja a visszaesési mutatók pozitív irányú változását.

Kulcsszavak: bűnismétlés, visszaesési kockázatok, foglalkoztatás, munkaerőpiaci integráció, alternatív intézmények és módszerek, bűnmegelőzés

The study aims to summarize the huge changes in approach following the Penal Code that came into effect on 1 January, 2015 and how apt the Prison Service was in light of the new challenges and professional tasks and the results the Service achieved. With respect to efficacy, the employment of inmates is of paramount importance, and includes education, vocational training and labor, as well as restorative and other activities in order to effectively utilize their recreational time. Newly introduced institutions and alternative methods effectively broaden the range of tools used by the Prison Service, such as community institutions which help the employment of newly released inmates and ex-offenders, social inclusion programs for disadvantaged juvenile offenders, Family Decision Making Groups, or Mediation. The study also discusses future tasks such as introducing halfway houses, which might further reduce recidivism rates.

Keywords: reoffending, recidivism, employment, labor market integration, alternative institutions and methods, preventing crime

Bevezető

ASzent Adorján Millenniumi Év rendezvényeihez kapcsolódóan „A Büntetés-végrehajtási Szervezet visszaesés csökkentésére irányuló tevékenysége, új tendenciák” címmel szervezett tudományos konferenciát a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP) a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karával, valamint a Magyar Börtönügyi Társasággal közösen 2019. május 13-án.

Az előzményekhez kapcsolódóan meg kell említeni, hogy Magyarország miniszterelnökének feladat szabása alapján, a Belügyminisztérium Közigazgatási Államtitkárának megkeresésére a BvOP 2018 júliusában „*A Büntetés-végrehajtási Szervezet visszaesés csökkentésére irányuló tevékenysége és annak fejlesztési irányai*” címmel stratégiát (a továbbiakban: Stratégia) dolgozott ki a visszaesés megelőzése érdekében megtett, folyamatban lévő büntetés-végrehajtási intézkedéseiről, valamint fejlesztési terveiről.

A büntetés-végrehajtási intézetekben (a továbbiakban: bv. intézet) elhelyezett fogvatartottak visszaesésének megelőzése tehát a Büntetés-végrehajtási Szervezet (a továbbiakban: Bv. Szervezet) kiemelt feladata, ami nem csak törvényi szabályozás alapján háruló szakmai feladatokat jelent, de a társadalmi és erkölcsi elvárások szintjén is megjelenik.

A reintegrációs tevékenység és a visszaesési kockázatok csökkentésének fontossága

A vonatkozó jogszabályi rendelkezések egyértelműen a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának céljaként határozzák meg a társadalmi visszailleszkedés sikerességére való törekvést, illetve a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben (a továbbiakban: Bv. törvény) foglaltak értelmében a Bv. Szervezet feladata, hogy az általa végzett reintegrációs tevékenység keretében felkészítse az elítélteket a szabadulás utáni, társadalmi elvárásoknak megfelelő, önálló életre.¹

Az előbbiekkal összefüggő tevékenységi kör magában foglalja a bv. intézetekben végzett munkáltatást, oktatást, szakképzést, terápiás foglalkoztatást, továbbá minden

1 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 83. § (1): *A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.* (3) *Az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs tevékenységet a végrehajtásért felelős szerv - önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve - az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja. ...* (7) *A szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell, hogy az elítélt önbecsülése, személyisége, felelősségérzete fejlődhessen, és ezáltal felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre.*

olyan foglalkozást és programot, amely elősegíti és támogatja a társadalomba való visszailleszkedés hatékonyságát, ezzel a visszaesési kockázatok minimalizálását.

A bv. intézetek személyi állományára mindez kiemelten nehéz feladatokat ró, hiszen a fogvatartotti populáció tagjainak jelentős hányadát jellemzően halmozottan hátrányos helyzetű, hiányos szociális készségekkel rendelkező személyek képezik, akik olyan családi, társadalmi – és nem ritkán bűnügyileg fertőzött – környezetből érkeznek, ahol jelen vannak a különböző deviáns viselkedésformák. A fogvatartottakkal való foglalkozás során a Bv. Szervezet részéről ezért kiemelt törekvés mutatkozik arra, hogy a fogvatartottak számára olyan reális, hatékony eszközöket tegyen elérhetővé és kínáljon fel, amelyek a reintegráció sikeressége szempontjából pozitív hatást fejtenek ki.

Amint azt a BvOP fogvatartási szakterületének korábbi vezetője, Dr. Bogotyán Róbert is leírja², a Bv. törvény a „reintegráció” fogalmát új megfogalmazásként alkalmazza, felváltva ezzel a korábban használt „nevelés” fogalmat. Mint ahogy a személyi állomány fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó tagjainak az elnevezése is megváltozott, a korábbi „nevelőtiszt” megnevezés aktualitását veszítve már „reintegrációs tiszt”. A korábbi konceptuális hagyományok változásával Forgács Judit is foglalkozik, amikor a nevelői funkció formálódását bemutató tanulmányában kifejti, hogy a „reintegráció” fogalmának jogszabályba történő beépítése egyrészt egyfajta szemléletváltást tükröz, kiemelve azt, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során nem pusztán a nevelés, mint konstruktív életvezetést lehetővé tevő személyiségváltozás elérése a cél, hanem a társadalmi visszailleszkedés elősegítése, aminek csak az egyik lehetséges módszere az ún. korrekciós nevelés. Másrészt a jogszabály a korábbi, nehezen értelmezhető fogalmat felváltó reintegráció megfogalmazás alkalmazásával jobban illeszkedik a nemzetközi trendekhez is, ráadásul a reintegráció fogalmában már *„mindenki számára érthető módon szintetizálódik a fogva tartáshoz köthető speciális szaktudás: jelesül, hogy a büntetés-végrehajtás alaptervekenysége a fogva tartás alapját képező kezelésre és biztonsági tevékenységre irányul”*.³

A reintegrációs tevékenység kapcsán továbbá hangsúlyozni kell, hogy az magában foglal valamennyi olyan programot és szakmai tevékenységet, amely elősegíti és támogatja a társadalomba történő sikeres visszailleszkedés hatékonyságát, a visszaesés esélyének minimalizálását, vagy akár annak a kizárását is. A reintegrációs folyamatok kapcsán nem kizárólag a büntetés-végrehajtási keretek között szervezett tevékenységekre kell fókuszálni, hiszen a bv. intézetek csak más társ szervekkel, hivatalokkal, intézményekkel és szervezetekkel együttműködve képesek eredményesen megvalósítani a büntetés-végrehajtás céljainak érvényesülését.

A Bv. Szervezet a visszaesési és fogvatartási kockázatok felmérésére, értékelésére és kezelésére, a fogvatartási kockázatok mérséklésére, illetve az eredményes társadalmi visszailleszkedés elősegítésére kockázatelemzési és kezelési rendszert működtet, hiszen a reintegrációs tevékenység során kiemelt feladat az elítéltek által elkövetett bűncselekmények társadalomra való veszélyességének felismerése és az elkövetéssel okozott következmények enyhítése. Amint fentebb érintettem, a reintegráció számos

2 Bogotyán R. (2015)

3 Forgács J. (2014)

különbféle programot foglal magában, melyek szervezésének szükségességét a Bv. törvény egyértelműen megfogalmazza⁴.

A Bv. törvény alkalmazásának első tapasztalataival foglalkozó tanulmányában Pallo József úgy fogalmaz, hogy „*a reintegrációs célú programok alatt a prediktív mérőeszköz méréseiből kimutatott kockázatokra reagáló programokat, kezeléseket értjük*”.⁵

Természetesen a bv. intézetek már a törvény hatályba lépése előtti időszakban is alkalmazták a különféle reintegrációs eszközöket, egyebek mellett a munkáltatást, az oktatást, a kapcsolattartási, vallási, sportolási és kulturális lehetőségeket biztosító programokat, melyek gyakorlatba történő beépítése során a szakemberek érzékelték, hogy „*olyan komplex prevenció megközelítésre van szükség, amely mind a kilépésben szerepet játszó lélektani folyamatokat, mind a kilépést elősegítő társadalmi feltételek megerősítését támogatja. Ez a folyamat már a börtön falain belül meg kell, hogy kezdődjék pszichológiai rehabilitációs programok és a későbbi visszailleszkedést segítő oktatás, képzés és egyéb reintegrációs célú programok formájában*”.⁶

Az előbbiekkal összecseng az a vélemény, amit a gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberek is hangoztatnak, miszerint minden olyan szakmai tevékenység, ami a befogadást követően a bv. intézeti keretek között megtörténik egy-egy fogvatartott esetében, már a szabadulásra történő felkészítést, felkészülést szolgálja.

A visszaesési kockázatok csökkentésére irányuló főbb tevékenységek

A visszaesési kockázatok csökkentésére irányuló tevékenységek biztosítása a Bv. Szervezet kiemelt stratégiai feladata, melynek megvalósítása során többféle tevékenység van folyamatban és többféle fejlesztési irány vizsgálata zajlik, melyek a teljesség igénye nélkül az alábbiakban vázolhatók fel:

- törvényi szabályozás áttekintése, módosítási javaslatok megfogalmazása,
- társadalmi és erkölcsi elvárások kielégítésére törekvés,
- nemzetközi tapasztalatok megismerése, szakmai tanulmányutak szervezése, jó gyakorlatok átvételének vizsgálata,
- széleskörű társadalmi együttműködés kialakítása, a társadalom érzékenyítése,
- szakmaközi együttműködések erősítése, bővítése.

Annak érdekében, hogy a kitűzött célokat elérjük, elengedhetetlen, hogy a fogvatartottak visszaesésének megelőzése ne csupán a Bv. Szervezet érdeke legyen, hanem komplex, közösen megoldandó feladatként tekintsenek rá az érintett együttműködő szervek, intézmények, hatóságok és szervezetek. A Stratégiában foglalt legfontosabb feladatok között meghatározásra került a fogvatartottak visszaesési kockázatának csökkentése

4 A Bv. törvény értelmező rendelkezései a 82. § 5. pontjában a reintegrációs programokat így határozza meg: „*az elitelt munkaerő-piaci integrációjának elősegítését, a befogadást megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányok csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését célzó reintegrációs programok, foglalkozások*”. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300240>. TV (letöltés ideje: 2019.06.28.)

5 Pallo J. (2016)

6 Borbíró A., Szabó J. (2012)

szempontjából releváns partnerek feltérképezése, a velük történő kapcsolatfelvétel, majd az együttműködések témakörök szerinti kidolgozása.

A BvOP által meghatározott fejlesztési irányok tekintetében szakmaközi egyeztetések kezdődtek meg a Miniszterelnökség, a Belügyminisztérium, az Igazságügyi Minisztérium, a Pénzügyminisztérium, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, az Országos Rendőr-főkapitányság, az Országos Kriminológiai Intézet, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács, valamint hat felsőoktatási intézmény és tíz civil szervezet képviselőivel.

A megvalósításra váró feladatok elsősorban a fogvatartottak oktatásba és szakmaképzésbe történő bevonásának növelésére, valamint a munkaerőpiaci reintegráció fokozására, egyes alternatív jogintézmények fejlesztésére és az azokkal összefüggő módszerek bevezetésére, mindezekkel összefüggésben a vonatkozó törvényi szabályozás felülvizsgálatára, a kockázatkezelési programok hatékonyabb működtetésére irányulnak. Hangsúlyos továbbá a különböző specializált részlegek (kiemelten az első büntényes fogvatartottak elhelyezése céljából kialakított részlegek) működésének fenntartására és az azokba behelyezett elítéltek számának növelésére, az egészségügyi tárgyú fejlesztésekre, továbbá az újonnan bevezetett vagy bevezetésre kerülő tevékenységek informatikai hátterének biztosítására irányuló törekvések eredményes megvalósítása.

A legfontosabb reintegrációs programok bemutatása

A visszaesési kockázatok csökkentése szempontjából a leglényegesebbek azok a programok, amelyek a társadalomban is a legnagyobb jelentőséggel bírnak, így az oktatás, a szakképzés, valamint a munkáltatás.

Oktatás, szakmaképzés

A Fogvatartási Ügyek Szolgálatát a 2019. május havi országos vezetői értekezletre előkészített előterjesztő jelentésben is hangsúlyosan kerül értékelésre, hogy az oktatás biztosítása és a piacképes szakképzések megszervezése a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának eredményessége szempontjából kiemelten fontos feladat. A területen végzett tevékenység legfőbb célja az ismeretek átadásán túlmenően a szabadulást követő munkaerőpiaci integráció elősegítése, valamint ezzel összefüggésben a visszaesési arányszámok csökkentése.⁷

A Bv. Szervezet az alapfokú oktatás általános biztosításával, a szak- és betanított képzések elérhetővé tételével járul hozzá, hogy a fogvatartottaknak legyen esélyük a munkaerőpiacon értékesíthető tudással megjelenni. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 60. § (7) pontja alapján „a felnőttoktatásban az oktatás megszervezhető a nappali oktatás munkarendje, továbbá esti, levelező vagy más sajátos munkarend szerint. Gimnáziumban a nappali oktatás munkarendje szerint azok részére szervezhető meg az oktatás, akik nem kizárólag felnőttoktatásban vehetnek részt. Szakképző iskolában

7 A „Beszámoló a Büntetés-végrehajtási Szervezet visszaesés-stratégiájával kapcsolatos intézkedési tervben meghatározott feladatainak végrehajtásáról” című előterjesztés a 2019. május 30-31-én megrendezett országos vezetői értekezleten került feldolgozásra.

a nappali oktatás munkarendje szerinti felnőttoktatás azok számára szervezhető meg, akik még nem rendelkeznek szakképesítéssel. Készségfejlesztő iskolában a nappali oktatás munkarendje szerinti felnőttoktatás azok számára szervezhető meg, akik az e törvény 13/B. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott két gyakorlati évfolyamot nem végezték el. A nappali oktatás munkarendje szerint folyó oktatás esetében a tanórák számának a kerettantervben a nappali rendszerű oktatás munkarendje szerinti kötelező tanórai foglalkozások legalább kilencven százalékát el kell érnie.”⁸

A fogvatartotti képzések többségében a munkaerőpiaci igényeknek megfelelő, olyan hiányszakmákban kerülnek megszervezésre, melyekkel a beiskolázott és a képzést eredményesen teljesítő fogvatartottak a munkaerőpiaci beilleszkedésre kapnak valós, érdemi esélyt.

A jelenlegi gyakorlat szerint a bv. intézetek és a mellettük működő bv. gazdasági társaságok egyaránt végeznek képzési tevékenységet. A bv. intézetek többsége, valamint a bv. gazdasági társaságok nagy része a Szakképzési Centrumokkal kötött együttműködési megállapodás alapján hajtja végre az iskolarendszerű, illetve a nem iskolarendszerű alafokú és szakmaképzéseket. A jelenlegi oktatási struktúrában mind a bv. intézeteknél, mind a bv. gazdasági társaságoknál folyik szakképzettség megszerzésére irányuló képzés.

Országosan 25 bv. intézetben folyik fogvatartottak általános iskolai, középiskolai és felsőfokú oktatása vagy szakmaképzése. Az oktatások iskolarendszerű felnőttoktatás és iskolarendszeren kívüli felnőttképzés formájában, nappali, esti, illetve levelező tagozaton, állami finanszírozás keretében, a Nemzeti Alap Tantervben meghatározottak alapján zajlanak. A 2018/19-es oktatási tanévben 3 022 fő beiskolázása történt meg, amely a 2017. év adataihoz képest 2,7%-os emelkedést mutat. A szakképzésbe bevontak számát illetően a Bv. Szervezet növekedést ért el, hiszen míg a 2017/2018-as tanévben 828 fő, addig a 2018/2019-es tanévben 969 fő került bevonásra.

A Bv. Szervezet a már működő bv. intézetek belső ellátásának, önerőből végrehajtásra kerülő felújításának, karbantartásának érdekében, valamint az újonnan létesülő bv. intézetek kialakításával, építésével kapcsolatban megjelenő feladatainak ellátása miatt kiemelten szorgalmazza a fogvatartottak szakmaképzésének megvalósítását. A társadalomba történő sikeres visszailleszkedésnek, a visszaesési arányszámok csökkentésének alapvetése a szabadultak hiányszakmákban történő képzése, képzettségi szintjének növelése.

A bv. intézetek által felkínált szakképzések elsősorban olyan hiányszakmákat (mint például festő, mázó és tapétázó, térburkoló, szobafestő, parkgondozó, asztalosipari szerelő, állatgondozó, szakács, hegesztő, konyhai kisegítő, építő- és anyagmozgató gép kezelője) érintenek, amelyben a beiskolázott, képzésbe bevont fogvatartottak megfelelő gyakorlatot és munkatapasztalatot is tudnak szerezni, még a bv. intézetekben eltöltött fogva tartási idejük alatt. Az előbbieknél kiemelt jelentősége lehet a munkaerőpiaci elhelyezkedés szempontjából. A szakmaképzésekkel kapcsolatos előkészítő tevékenységek keretében – a megvalósuló büntönépzési program kapcsán – hangsúlyosak az

8 Az idézett rész a Büntönstatisztikai Szemle, 2018/1. számában, „A fogvatartottak jellemző oktatási adatai” című fejezetben jelent meg. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai%20Szemle%202018%201.pdf> (letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

építőipari jellegű képzések. Az aktualitás szerint a szakképzésekbe bevont személyek köréből építőipari jellegű képzésben 608 fő fogvatartott vesz részt.

A bv. intézetek reintegrációs szakterületei kiemelt hangsúlyt fektetnek arra, hogy a fogvatartottak felismerjék, hogy eredményesebb lehet számukra a civil társadalomba történő adaptáció, amennyiben rendelkeznek valamilyen szakképzettséggel. Egyre több olyan fogvatartott van, aki vállalja a szakképzésbe való csatlakozás lehetőségét munkavégzés mellett is, amit jól tükröz az is, hogy jelenleg 892 fő fogvatartott vesz részt oktatásban munkavégzés mellett.

A képzési tevékenységekben jelen van a Belügyminisztérium és a BvOP által közösen elindított „*Fogvatartottak reintegrációja*” című, EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú kiemelt uniós projekt, amelynek keretében a hiányszakmák oktatása ütemezett formában kerül megvalósításra. A program célja az elítéltek és a letartóztatottak társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának erősítése, ezen keresztül az elkövetők bűnismétlési kockázatának csökkentése. A projekt célkitűzései között szerepel továbbá, hogy a fogvatartottak támogatással már a szabadulásukat megelőzően felkészüljenek a munkaerőpiaci és társadalmi visszailleszkedésre. Az EFOP projekt keretén belül jelenleg 361 fő fogvatartott szakképzése van folyamatban a bv. intézetekben.

Munkáltatás

A munkáltatás rendkívül fontos szerepet tölt be a reintegrációban. Ezen a téren a fő feladatunk a fogvatartottakkal a munka társadalmi szükségességének felismertetése és elfogadtatása, a szakmai ismeretek és a munkatapasztalatok megszerzésének elősegítése, illetve fejlesztése, valamint a rendszeres, fegyelmezett munkavégzés minél szélesebb körben történő bevezetése, egyes speciális részlegek esetében a terápiás jellegű munkáltatás feltételeinek biztosítása.⁹

Az elítéltek munkáltatása – összhangban a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatásával összefüggő szervezeti célkitűzéssel – a Bv. Szervezet kiemelt feladata, amelynek teljesítése folyamatos elvárásaként fogalmazódik meg. Az elítéltek munkáltatása, az általuk végzett tevékenységek kiválasztása és támogatása során úgy kell eljárni, hogy a munkára kötelezett személyek lehető legszélesebb köre vegyen részt a munkáltatásban, melynek során törekedni kell arra, hogy az ellátásukhoz szükséges lehető legtöbb terméket és szolgáltatást saját maguk állítsák elő.¹⁰

9 Schmehl J. (2015)

10 A Kormányportálon 2012. május 31-én megjelent beszámolóban rögzítettek szerint „*egy kormányprogram teljesítéséhez érkezünk – mondta Pintér Sándor belügyminiszter ..., az Annamajori Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. új pékségének megnyitó ünnepségén, a baracskai börtönben. A miniszter úgy fogalmazott: a kormány egyik programjának, a fogvatartottak foglalkoztatásának mintája, példája a baracskai pékség. Ez a beruházás is szorosan illeszkedik azokhoz a kormányzati törekvésekhez, amelyek egyrészt a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatását, valamint a börtönök önállóságát célozzák – szögezte le. Rámutatott: az erős, egészséges rabokat nem a társadalomnak kell eltartania*”. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/hirek/dolgozo-fogvatartottak-onellato-bortonok> (letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során végezhető hasznos munka az elítéltek számára jog és kötelezettség, melyhez az előbbiekben ismertetett oktatásban való részvételi lehetőség az elítélt személyi körülményeihez és egyéni adottságaihoz megfelelően igazodik.

Az elítéltek munkáltatása három különböző formában történik, az alábbi lehetőségek mellett:

- költségvetési munkáltatás, ami jellemzően a bv. intézet fenntartásában történő közreműködést jelent (karbantartási, konyhai stb. munkálatok elvégzése);
- büntetés-végrehajtási gazdasági társaságoknál történő foglalkoztatás (jellemzően mezőgazdasági, ruházati, fa-és vegyesipari, vagy papíripari profilú munkáltatási lehetőségek biztosítása);
- külső gazdálkodó szervezet által történő foglalkoztatás (a bv. intézet és külső vállalkozás szerződése alapján).

Az eredményes gazdálkodási tevékenységért és az állami vagyon gazdaságos működtetéséért felelős büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok (a továbbiakban: társaság) a kötelező fogvatartotti munkáltatás megvalósítására – mint törvény által előírt állami feladat végrehajtására – létesültek. A társaságok önálló termelő tevékenységgel szolgálják ki a belső és a központi ellátó rendszert, de ezen túlmenően bér munkát és külső munkáltatást, valamint oktatási és képzési tevékenységet is megvalósítanak.

A munkáltatással kapcsolatos reintegrációs tevékenység keretében törekedni kell arra, hogy a bv. intézetekben működő Befogadási és Fogvatartási Bizottságok a fogvatartottak munkába állításával vagy munkából történő leváltásával összefüggő döntések meghozatala során a munkáltatási és biztonsági szempontokon túl pedagógiai szempontokat is érvényesítsenek, hiszen a munkavégzés a reintegrációs célok elérését támogató összetevővel is rendelkezik. A Stratégia megfogalmazásában a rendszeresen végzett, hasznos munka reintegrációs hatásai többek között az alábbiak lehetnek:

- tapasztalat/felismerés, hogy a munka a létfenntartás társadalmilag elfogadott eszköze;
- a munkavégzés során harmonikusan fejlődik a testi és lelki erő (tehát a munka fejleszti az érzékszerveket, alakítja az értelmi-akarati erőket);
- közösségi érzés erősítése, a felelősség- és kötelességtudat kialakítása;
- értelemfejlesztő hatás, kompetenciaszerzés;
- erkölcsi nevelő erő (a saját munka révén mások munkájának megbecsülése, a szorgalom, a türelem és a kitartás kialakulása).

Budai Gábor felosztásában a börtönben végzett munkának rövid távú hatása lehet a tartalmas időtöltés, a konfliktusok és feszültségek megelőzése, illetve levezetése, az új szakmai és szociális készségek elsajátításának lehetősége, valamint a pénzkeresés. A munkavégzés továbbá többféle hatást fejt ki az elítéltek személyiségére is, serkenti a szociális teljesítménymotivációt, valamint talán életében először valódi munkatapasztalathoz segíti a munkáltatásba bevont elítéltet, felébresztve érdeklődését a bűnözői életmóddal való szakítás és a normakövető életvezetés iránt.¹¹

11 Budai G. (2017)

A reintegrációs hatások eredményessége érdekében a reintegrációs tiszteknek és a munkáltatóknak egyaránt tudatosítaniuk kell, hogy a fogvatartottak munkavégzése hasznos és egyben szükséges is. A munkáltatásban érintett személyek esetében fontos a pozitív megerősítés, az általuk végzett színvonalas munka elismerése, illetve a motivációjukat erősítő eszközök alkalmazása. Utóbbi érdekében a BvOP fogvatartási szakterülete egyelőre két bv. intézet (Pálhalmai Országos Bv. Intézet, Állampusztai Országos Bv. Intézet) bevonásával, pilot jellegű program keretében vizsgálja, hogy miképpen lehet motiválni a fogvatartottakat a munkáltatásban való részvételre.

A BvOP a Bv. Holding útján az eredményes gazdálkodás mellett kiemelten kezeli a fogvatartottak foglalkoztatását, munkáltatását. Ennek keretében az elmúlt időszakban vizsgálat tárgyát képezte a fogvatartottak motivációjának növelésére irányuló lehetőségek feltárása, amelynek eredményeként kiadásra került a „*Fogvatartotti munkáltatás-motivációs módszertani tájékoztató*” című segédlet, amelyben gyakorlati tapasztalatok összegyűjtésével kerültek rendszerezésre azon lehetőségek, amelyek a fogvatartottak motivációjához hozzájárulnak.

Reintegrációs és jóvátételi programok

Az előbbieken bemutatott oktatás és munkavégzés mellett a szabadidő hasznos eltöltése szintén egy sarkalatos pontja a sikeres reintegrációs folyamatoknak. A bv. intézetek által felkínált különféle szabadidős tevékenységek megfelelő szervezése, a lehetőségek megteremtése a fogva tartás rendje és biztonsága szempontjából is kiemelkedő jelentőségű, hiszen a rendkívüli események – köztük az egymás vagy a személyzet tagjának sérelmére elkövetett, gyakran bűncselekményt is megvalósító fegyvelemsértések – számát csökkentheti, ha az elítélt hasznosan és hatékonyan használja fel a szabadidejét. A szabadidő felhasználásának természetesen kapcsolódnia kell az engedélyezett kapcsolattartási formákhoz is, hiszen az eredményes reintegráció szempontjából fontos, hogy a bv. intézetek lehetőséget teremtsenek a család, a majdani befogadó környezet és az elítélt kapcsolatának ápolására, fennmaradására. A család optimális esetben ugyanis képes lehet arra, hogy a reintegrációs tevékenységet támogassa, márpedig a szabadulás előtt álló elítéltek sikeres visszailleszkedése, újrakezdése szempontjából fontos, hogy megfelelő külső kapcsolati tőkével rendelkezzenek.

A bűnisméltés megelőzése szempontjából kiemelten fontos az olyan módszerek gyakorlati alkalmazása, amelyek segítik a bűnelkövetés következményeinek felismerését, a jóvátételt és a kárhelyreállítást. Az előbbiekkal kapcsolatos programokat mindenképpen jól támogatja a családi kapcsolatok szükség szerinti helyreállítása, fenntartása és fejlesztése, illetve ezek hiányában a támogató társadalmi kapcsolatok megerősítése. Általánosságban a segítő, támogató jellegű kapcsolatok kiépítése vagy megerősítése és azok fejlesztése számos olyan lehetőséget kínálhat fel, amelyek eredményesen kiégészíthetik az elítéltek számára a reintegrációs programban meghatározott kezelési szempontokat, feladatokat.

A következő részben néhány, a reintegráció szempontjából hatékonynak számító programot mutatok be.

Családi Döntéshozó Csoportkonferencia

A Bv. Szervezet kiemelten kezeli a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiában foglaltak megvalósítását, amiben jelentős segítséget nyújt számunkra a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács, a bűnmegelőzést szolgáló projektek pályázati forrásokkal való támogatása formájában. A kapcsolattartás erősítését kifejezetten jól szolgálhatja a helyreállító igazságszolgáltatás eszközszerébe tartozó Családi Döntéshozó Csoportkonferencia (a továbbiakban: CSDCS) módszer alkalmazása, ami az elítéltek társadalmi reintegrációját elősegítő eljárás, amit az elítélt szabadságvesztés büntetésének félbeszakítása előtt, illetve a szabadulásra történő felkészítés kapcsán lehet alkalmazni.¹²

A CSDCS egyértelműen alkalmas lehet arra, hogy megerősítse az elítéltek esetében a zárt intézeti keretek között tapasztalt pozitív viselkedésváltozással együtt járó folyamatokat, és hozzájáruljon ahhoz, hogy még a szabadulást megelőzően felszínre kerüljenek mindazok a körülmények és tényezők, amelyek kritikusak lehetnek a reintegráció eredményessége szempontjából. A módszer lehetőséget teremt a családi kapcsolatok megerősítésére, valamint egy olyan stratégia kidolgozására, amely egyaránt segíti az elítéltet és a családját a közös újrakezdésben.

Közvetítői tevékenység – Mediáció

A külső kapcsolatok ápolásának támogatása mellett fontos a fogvatartottak egymás közötti viszonyrendszerének normalizálása, a békés együttélés, a megfelelő konfliktuskezelés erősítése, melynek során egy másik alternatív módszer, a közvetítői tevékenység – más néven mediáció – került be a büntetés-végrehajtási szakemberek eszköztárába, amely egyrészt alkalmas lehet az egymás sérelmére elkövetett cselekmények kapcsán kezdeményezett fegyelmi eljárások, másrészt a fogvatartottak között kialakuló kisebb súlyú konfliktusok kezelésére. A Bv. törvényben a fegyelmi eljárások kapcsán megfogalmazott kritériumok teljesítése mellett a módszer minél szélesebb körben történő alkalmazásának kiterjesztése kiemelt feladat, mert az eljárás során a mediátor csupán irányítja a kommunikációt, azonban a döntést az abban érintett fogvatartottak saját maguk hozzák meg. Ez jelentős mértékben hozzájárul a felelősségvállalásuk kialakításához és fejlesztéséhez, továbbá az általuk írásban lefektetett vállalásaik megtartása a fogva tartás rendjének fenntartását is elősegíti.¹³

¹² Molitórisz R., Franka B. M. (2016)

¹³ A Bv. törvény 171. § az alábbiakat rögzíti: „(1) A fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt másik elítélt sérelmére megvalósított fegyelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, a fenyítés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt. (2) A fegyelmi jogkör gyakorlója által, közvetítői eljárásra utalt ügyben az elítéltek közötti közvetítői eljárást a bv. intézet állományának erre kiképzett tagja folytathatja le. (3) A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a sértett és az elkövető között - az elkövető tevékeny megbánását megalapozó - írásbeli megállapodás jöjjön létre. (4) A közvetítői eljárás csak a sértett és az elkövető önkéntes hozzájárulásával folytatható le. (5) Az eljárásban a sértett és az elkövető egyenrangú felek, az eljárás során bármikor visszavonhatják a részvételre vonatkozó hozzájárulásukat, és a megállapodásra önként kell jutniuk. (6) Hozzájárulás visszavonása, illetve megállapodás hiányában a fegyelmi eljárást, a fenyítés végrehajtását folytatni kell.” <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300240.TV> (letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

A módszer alkalmazásának támogatása céljából a BvOP „*A mediáció alkalmazása a büntetés-végrehajtásban*” címen a személyi állomány tagjai részére képzést szervezett, melynek hatására a konfliktuskezelő eljárás alkalmazására 2018-2019 években 13 bv. intézetben 32 alkalommal került sor, valamennyi esetben fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményeivel összefüggésben. Az eljárások mindösszesen 64 fő fogvatartottat érintettek, annak hatására a résztvevők saját tetteikkel összefüggő felelősségvállalása erősödött, kompromisszumkészségük javult, egyben erősödött az áldozat/sértett irányába tanúsított érzékenységük. Ezek a tényezők akár már rövid távon is alkalmasak arra, hogy megelőzzenek egy újabb fegyelemsértést, de hosszútávon visszatartó erővel bírnak a bűncselekmények elkövetésére, ezáltal hozzájárulnak a bűnismétlési esélyek csökkenéséhez.

A jövőre nézve elképzelhető a módszer resztoratív célú – bűnelkövető és áldozat közötti – alkalmazásának bevezetése, hiszen az elítélt oldalát tekintve az alkalmas lehet arra, hogy a sértett által elszenvedett mentális sérelmeket, tetteinek következményeit közvetlenül felismerje, képes legyen azonosulni az áldozat érzéseivel és a megbánását verbális módon is kifejezze bocsánatkérés formájában.

Közösségi foglalkoztató

A közösségi foglalkoztatók a „*Fogvatartottak reintegrációja*” című, EFOP 1.3.3-16. azonosító számú kiemelt pályázati program keretében három helyszínen – Debrecen, Nyíregyháza, Szolnok – kezdték meg működésüket. A Bv. Szervezet háttérintézményének számító közösségi foglalkoztatók tevékenységükkel egyértelműen támogatják és segítik a bv. pártfogó felügyelők szakmai munkáját, ugyanis az érintett szakemberek jelenleg 523 fő pártfogolt ügyében járnak el, leterheltségük így erősnek értékelhető.

A komplex eljárásrend alapján működő közösségi foglalkoztatók elsődleges célja a szabadult személyek társadalmi reintegrációjának támogatása és elősegítése, valamint a reintegrációs örizetben, társadalmi kötődés programban részt vevő fogvatartottak és hozzátartozóik személyiségének és kulcskompetenciáinak fejlesztése, munkaerőpiaci készségeik és lehetőségeik támogatása, ezen felül jóváételti programok és a külön magatartási szabályok teljesíthetőségének megteremtése.

Figyelembe véve, hogy az Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: IM) is működtet közösségi foglalkoztatót – Miskolc, Pécs –, megállapítható, hogy a szolgáltatások mindösszesen öt megyeszékhelyen érhetőek el. A hatékonyság növelése érdekében a BvOP és az IM Igazságügyi Módszertani Irányításért Felelős Helyettes Államtitkársága között folytatott szakértői egyeztetések eredményeként a két szervezet által működtetett közösségi foglalkoztatókban helyi szintű együttműködési megállapodás alapján a szolgáltatások mindkét fél pártfogó felügyelőinek ügyfélköre és azok hozzátartozói részére elérhetővé váltak.

Tanodaszerű szolgáltatások

A közösségi foglalkoztatók kapcsán már említett EFOP kiemelt pályázati projekt a fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló négy bv. intézet (Baranya Megyei Bv. Intézet,

Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet, Fiatalokorúak Regionális Bv. Intézete) érintettségében teremtette meg annak a lehetőségét, hogy a civilben működő tanodákhoz hasonló szolgáltatásokat nyújtsunk azoknak az elsősorban hátrányos helyzetű fiatalokorúaknak, akik a szabad életben – családi körülményeik, kriminológiai helyzetük, baráti körük vagy a saját képességeik miatt – a perifériára szorultak, minek következtében az oktatásban nem tudtak eredményesen részt venni. Részükre egyéni tanrend alapján biztosított a lehetőség az általános iskolai tanulmányok elvégzésére. Kiemelt feladat az oktatásba történő bevonásuk, de számos más készség- és képességfejlesztő program is a rendelkezésükre áll.¹⁴

A bv. intézeti keretek között működtetett tanoda olyan összetett, külön erre kiképzett pedagógusok és pszichológusok által biztosított szolgáltatásokat nyújt, amely a fiatalok személyiségfejlődésének egészét tartja szem előtt, és amelyet a köznevelési rendszerben kevésbé sikeres fiatalok egyáltalán nem érhetnek el büntetésük letöltésének időtartama alatt.

Egyéb szabadidős programok, foglalkozások

A családi kapcsolatok erősítését és a fogvatartottak oktatását, képzését megcélzó programokon túl a bv. intézetek számos művelődési és sportolási lehetőséget kínálnak fel a fogvatartottak részére, de a reintegrációs célok elérésében hangsúlyos szerepe van a vallási programoknak (mint például fogvatartotti zárandoklat, imapan) és a lelki gondozásnak is, amiben erőteljesen megjelenik a Börtönlelkészi Szolgálat tevékenysége.

A mindennapok gyakorlatában kiemelt jelentősége van annak, hogy olyan programokat kínáljunk fel a fogvatartottaknak, amelyek nem csak a szabadidő hasznos eltöltésére – ennek eredményeképpen a biztonsági kockázatok csökkentésére is – irányulnak, de hatással vannak a személyes motiváció kialakítására és fenntartására, az egyéni készségek, képességek és a felelősségérzet fejlesztésére is. A programkínálat kialakítása során az elmúlt években egyre nagyobb szerepet kapnak a resztoratív elemeket tartalmazó projektek, melyek megvalósításának célja a tágabb értelemben vett közösség érzékenyítése, a különféle jóvátételi programokkal bemutatva azt, hogy

14 A civilben működtetett tanodák célja olyan tevékenységrendszer megalkotása és alkalmazása, amely hozzájárul ahhoz, hogy a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű, köztük roma származású gyerekek az alap-, illetve középfokú intézményekben sikereket érjenek el. Az általános iskolába járó célcsoport esetében alapvető cél, hogy a tanoda segítse képességeik kibontakoztatásán keresztül iskolai előrehaladásukat annak érdekében, hogy érettségit nyújtó középiskolában, vagy a helyi mutatók alapján perspektivikus elhelyezkedési lehetőséget nyújtó szakiskolában folytathassák tanulmányaikat. A tanoda a célok elérése érdekében a gyermek szükségleteire reagáló – elsősorban tanulmányi, szociális, kulturális és lelki – segítséget nyújt, kiemelt célja, hogy pedagógiai eszközrendszerével hozzájáruljon a társadalmi leszakadás csökkentéséhez és a társadalmi integrációhoz. A tanoda feltételrendszerével olyan helyzetet teremt, mely érvényesíti az igazságosság és szolidaritás értékeit, valamint fókuszba helyezi az egyenlő bánásmód és a méltányosság alapelveit, így céljai összhangban vannak a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény céljaival. http://www.erditanoda.hu/?page_id=32 (letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

a bv. intézeti keretek között élő bűnelkövetők is érdemesek arra, hogy a büntetésük letöltését követően a társadalom visszafogadja őket.¹⁵

A jóvátételi programok palettáját tovább színesíthetik a művészetterápiás és kreatív foglalkozások. Amennyiben a fogvatartottakkal foglalkozó szakemberek hisznek abban, hogy a művészetterápiás eszközök hatékonyan segíthetik a munkájukat, akkor azok alkalmazásával eredményeket lehet elérni a fogvatartottak együttműködési hajlandóságának javításában, konfliktuskezelési és problémamegoldó készségük fejlesztésében, családtagjaikkal és más személyekkel való kapcsolatuk erősítésében. A személyiségfejlesztés, az életvezetési technikák erősödése pedig egyértelműen hozzájárulhat a reintegrációs célok eléréséhez, a társadalmi visszailleszkedés eredményességéhez, ezáltal a visszaesési esélyek csökkentéséhez.

Az aktív művészetterápiás eszközök segíthetnek a fogvatartottak kényszerközösségbe történő beilleszkedésében, de hozzájárulhatnak például az egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények számának csökkenéséhez is. Természetesen a művészetek nem helyettesíthetik a megszokott, bevált módszereket, azonban segíthetnek abban, hogy a fogvatartottak önbecsülése, önértékelése, kommunikációs készsége, megküzdési stratégiája fejlődjön, az egyén megtanulja valamilyen alkotáson keresztül kifejezni önmagát. A művészetterápiás módszert alkalmazó szakember pedig képes lehet olyan bizalmi légkört kialakítani, melyben a fogvatartottak probléma esetén mernek hozzá fordulni.¹⁶

Az utóbbi években egyre több bv. intézet gyakorlatában figyelhetők meg a különféle művészetterápiás módszerek (a teljesség igénye nélkül: jobb agyféltekés rajzolás, meseterápia, börtönszínház, Fórum színház, zeneterápia), amelyek keretében olyan sikerélményben lehet része a fogvatartottnak, amit sokan nem tapasztaltak meg a buktatókkal, kudarcokkal teli civil életben. A sikerek és a pozitív visszajelzések hatására pedig elismerik társaikat és nem utolsósorban együttműködőbbé válnak a személyi állománnyal szemben. A színház- és a drámapedagógia eszközei továbbá lehetőséget adnak arra, hogy javítsuk a Bv. Szervezet és a társadalom kapcsolatát, aminek egy jó példája a kétévente megrendezésre kerülő Országos Börtönszínházi Találkozó.

A teljesség igénye nélkül következzen néhány olyan program, melyek megítélésem szerint szintén hatékonyan segíthetik a reintegrációs célok érvényesülését, mivel az általuk szerzett új ismeretek, készségek és technikák a börtönön belül és a szabadulást követően egyaránt hasznosíthatóak:

- az önérvényesítést (asszertivitást) elősegítő csoportfoglalkozás megismerteti az erőszakmentes kommunikáció alapjait, fejleszti a szociális készségeket, az önkifejezést, az önismeretet, minek következtében a résztvevő képessé

15 A helyreállító (resztoratív) gyakorlatok alkalmazása külföldön az 1980-as évektől kezdett elterjedni. Egyrészt az elkövető és az áldozat közötti párbeszédet, másrészt a közvetve vagy közvetlenül károsodott közösség, társadalom irányába mutató jóvátételi tevékenységet foglalja magában. Hazánkban a 2000-es évektől terjedt el a szemlélet és a hozzá társuló gyakorlat alkalmazása; a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, tettüket megbánó fogvatartottnak nyújt lehetőséget arra, hogy a bűncselekmény közvetlen sértettjei helyett a normaszegéssel közvetetten sértett helyi közösség számára végezzenek szimbolikus jóvátételt. A folyamat eredményeként ideális esetben létrejön az „elköteleződés” a közösség érdekei, értékei iránt, amely hitünk szerint visszatarthatja az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől. <https://bv.gov.hu/hu/jovatteteli-programok> (letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

16 Kovács M. (2019)

- válí az azon helyzetek azonosítására és megoldására, amelyekben nehezen tudja önmagát hatékonyan és súrlódások nélkül érvényesíteni,
- az agresszivitást csökkentő csoportfoglalkozás fejleszti a szociális készségeket, ezáltal a résztvevő képessé válik a kontrollvesztéssel, agresszív viselkedéssel együtt járó helyzetek felismerésére és beazonosítására, illetve elsajátíthatja a hatékony, erőszakmentes kommunikáció alapjait, miközben agresszív, támadó viselkedése leépítésre kerül,
 - a droghasználat megelőzését szolgáló tréning segítségével a résztvevő megismerkedik a kábítószer-fogyasztó magatartás jellemző tulajdonságaival, valamint a kábítószer-fogyasztás körmodelljével, minek következtében kialakulhat benne a szermentes élet igénye,
 - az elsősegélynyújtó tanfolyamok a mások iránti felelősségvállalást és segítségnyújtást erősítik, míg az egészségmegőrző és -fejlesztő foglalkozások olyan új ismeretekkel segítik a résztvevőt, melyek hatására erősödhet az egészségének megővése iránti igény.

További kiemelt feladatok

A visszaesési kockázatok csökkentésére folyamatban lévő tevékenységek megvalósítása érdekében fontos, hogy fenntartsuk az elért eredményeket, egyben felkészüljünk a társ szervekkel és más együttműködő partnerekkel folytatott szakmaközi egyeztetésekből adódó feladatok végrehajtására.

Az új módszerek és intézmények eredményes bevezetése kapcsán feladatként hárul a Bv. Szervezetre az ún. félutas ház program működtetésének pilot jellegű beindítása, köszönhetően a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács által nyújtott támogatásnak.

A fogvatartottak által egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekményeinek visszaszorítása és megelőzése szintén prioritást kell, hogy élvezzen, hiszen ez nem csak a bv. intézetek rendjét és biztonsági szintjét erősítheti, de egyértelműen hozzájárulhat a bűnismétlési kockázatok csökkenéséhez.

A szakszerű és jogszerű intézkedések, a törvényes végrehajtás, a bűnismétlési és visszaesési kockázatok csökkentése tárgyában megkezdett együttműködések továbbfejlesztése szintén hozzájárulhat ahhoz, hogy a Stratégiában foglaltakat teljesíteni tudjuk.

Az eredményes végrehajtáshoz természetesen szükség van az állománymegtartó képesség erősítésére, hiszen a személyi állomány tagjainak rendelkezésre állása, hatóság támogatása és munkája alapfeltétele annak, hogy teljesíteni tudjuk a kitűzött stratégiai célokat.

Felhasznált irodalom

- Bogotyán Róbert (2015): „Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban – Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) Törvény megismeréséhez”. V. 20. Az elítéltek reintegrációja c. fejezet. Börtönügyi tanulmányok 2. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai, Budapest, 88-89.
- Borbíró Andrea, Szabó Judit (2012): „Harmadlagos megelőzés a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben a nemzetközi kutatások fényében”. Kriminológiai Tanulmányok, 49., 158–192.
- Budai Gábor (2017): „Fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben”. Börtönügyi Szemle, 2017/1., 5-19.
- Forgács Judit (2014): „Változó nyomvonalon. A nevelői funkció formálódása a 80-as évektől napjainkig”. In: Deák Ferenc., dr. Pallo József (szerk.) Börtönügyi kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Duna-Mix Kft., Budapest, 91–102.
- Kovács Mihály (2019): „Művészetterápiás eszközök alkalmazási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között”, Eötvös Lóránt Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociális Munka Szak Mesterképzés, Szakdolgozat, 28.
- Molitórisz Roland – Franka Botond Mihály (2016): „Az egyéniesítés, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő és a családi döntéshozó csoportkonferencia (csdcs) szerepe az elítéltek sikeres reintegrációjában”. Börtönügyi Szemle 2016/1., 107-116.
- Pallo József (2016): „Évforduló. Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára”. Börtönügyi Szemle, 2016/1., 23-42.
- Schmehl János (2015): „A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében”. A XX. Kriminálexpo keretében 2014. november 18-án megtartott, „A legjobb gyakorlatok a fogvatartotti reintegráció területén” című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Börtönügyi Szemle, 2015/1., 1-4.